

ОСОБИСТІТЬ У КОЛІ «НОВИХ» І «СТАРИХ» МЕДІА: ВПЛИВ НА ЖИТТЄСТІЙКІСТЬ

Суська Ольга Олександрівна

*доктор соціологічних наук, доцент,
завідувач кафедри зв'язків з громадськістю,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
м. Київ, Україна*

Розвиток особистості сучасної людини, її готовність до успішної життєдіяльності відбувається під впливом комунікацій, зокрема, інформаційних потоків, які формують «нові» та «старі» медіа. Серед навичок і комунікаційних здатностей однією з найголовніших визначається не лише здатність отримати інформацію, а саме здатність визначити, яка саме інформація є необхідною людині, яка відповідає її інтересам та задовольняє її інформаційні та комунікаційні потреби. Саме формування навичок з медіаграмотності забезпечує сьогодні вміння аналізувати, оцінювати і здійснювати комунікації в різноманітних формах [4].

Світові тренди розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та глобалізації перетворили інформаційний простір, на високотехнологічне середовище, яке облаштоване та забезпечене каналами інформації різного формату і призначення. Вислів М. Маклюєна [2] про перетворення людського спілкування через медіа на «глобальне село» справдилось практично повністю, перетворивши людство на величезну глобальну аудиторію. У величезних нескінченних потоках інформації легко загубитись без певного дороговказу. Таким дороговказом, безперечно, може стати медіаграмотність. Основне завдання медіаграмотності полягає у створенні механізму формування громадської думки щодо конкретних категорій – сутності, явищ, дійсності, понять, ідей тощо. Адже, на жаль, не поодинокі випадки, коли мас-медіа маніпулюють свідомістю громадян, виступають засобами пропаганди, порушуючи цим фундаментальні стандарти журналістики [7, с. 125].

Розвиток електронних технологій, широке впровадження у навчальні програми інтерактивних систем комунікації, мультимедійних технологій тощо призвело до потоку різноманітної соціальної інформації, що має різнобічну соціальну спрямованість. Це спричиняє й позитивні, й негативні впливи, які стають помітними не тільки

педагогу, а й у більш широкій площині. Молода людина, яка стикається з різноманітними медіапродуктами та контактами у медіапросторі, відчуває себе іноді беззахисною перед масштабними потоками інформації та їх впливами. Наприклад, М.М. Слюсаревський ще на початку другої декади ХХІ століття підкреслював, що на межі тисячоліть виникла справжня «епідемія» комп'ютерних ігор. Захоплення перетворюється на залежність тоді, коли задоволення, з якого починалося це захоплення, перетворюється на страждання. Якщо захоплення не пов'язане з будь-якими втратами (погіршення шкільної успішності, звуження кола інтересів, збіднення соціальних контактів тощо), то йдеться переважно не про залежність, а про погано організоване й безконтрольне життя дитини [5].

Вивчаючи проблеми інтернет-залежності Л.М. Король і С.М. Максимець виявили, що інтернет-залежним, переважно, властивий низький рівень самооцінки, високий рівень як реактивної, так і особистісної тривожності. Так, завдяки проведеному статистичному аналізу були встановлені як прямо-, так і зворотнопропорційні залежності. Це вказувало на те, що чим виразніше проявляється інтернет-залежність, тим нижча самооцінка особистості, більше вірогідність внутрішньо особистісних конфліктів. Було також виявлено незначущість зворотного зв'язку із рівнем товариськості. Отже, інтернет-залежність лише ситуативно може впливати на товариськість і певною мірою на комунікабельність молоді. У той же час було статистично підтверджено прямо пропорційний зв'язок між інтернет-залежністю та особистісною і реактивною тривожністю, тобто залежність від інтернету частіше виявляють у формі занепокоєння, емоційної напруги внаслідок дії стресових факторів [1]. Також авторам дослідження вдалося встановити, що для більшості опитаних інтернет-залежних студентів (особливо тих, хто поводить в Інтернеті більше 4–6 годин щоденно, «притаманний середній рівень фрустрації – 77%, водночас серед звичайних користувачів такий рівень мають 50%. Враховуючи те, що фрустрованість супроводжується розвитком негативних емоційних реакцій, це може призвести до певної дезорганізації діяльності і поведінки людини» [1, с. 159].

Вплив медіа вимірюється не тільки і не стільки частотою звертання до певних каналів у медіапросторі. Важливі результати щодо тривожності опитуваних встановлюються, наприклад, за допомогою використання для досліджень рівня тривожності методики «Шкала оцінки рівня реактивної й особистісної тривожності» Ч. Спілберга і Ю Ханіна. За даними вищезгаданого дослідження «висока особистісна тривожність характерна для 67% досліджуваних, що проявляється у стійкій схильності сприймати більшість ситуацій як загрозові,

реагувати на них станом тривоги» [1, с. 160]. Проте при визначенні рівня емпатійних тенденцій (емоційного відгуку тощо) студентів з високим рівнем емпатії не було виявлено. Останнє вже саме по собі є сигналом, на якому мають зосередити увагу і педагоги, і психологи. Адже зниження емпатії у молодого покоління є свідченням, що в суспільних групах притлумлені взаємозв'язки, готовність до взаємодопомоги тощо. Частково можна уявити, що це є наслідком довгого періоду дистанційного навчання під час пандемії та згодом – російсько-української війни.

Окремою проблемою є інтеграція усталених форматів роботи «старих» медіа з новими потребами молоді, які з'явилися в епоху соціальних мереж [6]. Так, наприклад, Члени Європейської мовної спілки та громадські медіа-організації запустили шкільне телебачення та програми для своїх телевізійних і YouTubeканалів, а також виробляють додатковий контент для своїх цифрових платформ і власних віртуальних класів. У співпраці з міністерствами освіти вони дбають про те, щоб їхній навчальний зміст був відповідним та адаптованим до навчальних програм для дітей [10]. Згідно думки Яцюти М.С., до негативних впливів медіапростору можна віднести:

- можливість виникнення проблем зі здоров'ям, а саме погіршення зору, недосипання, викривлення осанки, зменшення фізичної активності, тощо;
- проблеми з соціалізацією, неможливість або труднощі при комунікації з людьми у реальному житті, а не онлайн;
- нав'язування різних аспектів життя: надмірну худобу, популяризація алкоголю і тютюнових виробів, шкідливої їжі;
- не завжди інформація є достовірною;
- кібербулінг;
- відволікання від важливих справ;
- залежність від соціальних мереж, ігор» [8, с. 258].

Ще у 2011 році Елі Парізер у книзі «Фільтрувальна бульбашка: що Інтернет приховує від вас» вводить авторський термін «фільтрувальна бульбашка» [9] й висловлює думку, що соціальні медіа та пошукові системи разом із їхніми алгоритмами і рекомендаціями персоналізації несуть відповідальність за ідеологічну і соціальну поляризацію, яка спостерігається в багатьох країнах; «структура наших медіаефектів характеризує наше суспільство. Друковане слово сприяє демократичній аргументації у спосіб, яким не сприяють ретельно скопійовані сувої. Телебачення мало глибокий вплив на політичне життя у ХХ столітті – від вбивства Кеннеді до подій 11 вересня – і, ймовірно, не випадково, що нація, мешканці якої проводять тридцять шість годин на тиждень перед телевізором, має

менше часу на громадянське життя. Настала ера персоналізації, і вона перевертає багато наших прогнозів щодо того, що робитиме Інтернет. Творці Інтернету уявляли собі щось більше та важливіше, ніж глобальна система обміну фотографіями домашніх улюбленців. Маніфест, який допоміг впровадити Electronic Frontier Foundation на початку дев'яностих, пропагував «цивілізацію розуму в кіберпросторі» – своєрідний всесвітній метамозок. Але персоналізовані фільтри розривають синапси в цьому мозку» [11].

Одна із засновниць напрямку медіапсихології в Україні Л.А. Найдьонова, згадуючи, що ще у 2005 році Джина Росс [12] ввела поняття «вихор травми», зазначає, що «засоби масової інформації можуть відігравати провідну роль у послабленні індивідуальних і національних травматичних реакцій, якщо є розуміння внутрішнього зв'язку між насильством і травмою. Нація, яка постраждала від терористичних актів, може надовго зберегти свою первісну реакцію паніки, страху, безпорадності та імпульсивності. Але вона також може стати завдяки медіа на шлях усвідомлення травми і використовувати цю можливість для трансформації» [3, с. 177]. Це підкреслює можливість погляду на травматичний досвід як опору для відновлення, а також використання показника усвідомлення травми не тільки як можливості для подальших трансформацій, але й як індикатора життєстійкості.

Висновки. Очевидно, що посттравматичний стан більшості українського суспільства, пов'язаний з російсько-українською війною, буде ще досить довгий час у фокусі уваги психологів-консультантів, психотерапевтів та медіапсихологів. Проте, ставлення до пережитого й саме усвідомлення травми може стати також підґрунтям для подальшого відновлення та показником життєстійкості. Значну роль в цьому мають і можуть відігравати медіа, як «старі», так і «нові». Ставлення до їхніх матеріалів, з опорою на медіаграмотність, має бути спрямоване на набуття інформаційного імунітету та свідоме формування власного інформаційного поля особистості.

Література:

1. Король Л. М., Максимець С. М. Психологічні чинники впливу ЗМІ на формування особистості сучасної молоді. *Наука і освіта*. 2014. № 5. С. 157–162. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2014_5_30
2. МакЛюен М. Галактика Гутенберга. Київ : Лабораторія, 2024. 464 с.
3. Найдьонова Л. А. Медіапсихологія війни як основа концептуальних трансформацій медіаосвіти: від медіатравми до травмаінформованих практик. *Проблеми політичної психології* : збірник наукових праць. Випуск 12 (26). С. 173–197. DOI: <https://doi.org/>

10.33120/popp-Vol26-Year2022-109. URL: <https://politpsy.org/index.php/popp/article/view/109/109>

4. Полевикова О. В. Специфіка впровадження дошкільної медіаосвіти на Херсонщині. *Наукові записки ТНПУ. Серія : Педагогіка*, 2013, № 3. С. 108–113. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/3587>.

5. Слюсаревський М. М. Медіаорієнтаційна функція освіти як відповідь на виклики інформаційної доби. *Педагогіка і психологія*. 2013. № 2. С. 18–21.

6. Суська О. О. Медіа і медіадослідження. Соціальні комунікації. Public relations. Медіа : колективна монографія. Київ : НаУКМА, 2025. С. 84–115.

7. Хільковець О. Особливості впливу медіапростору на зростаючу особистість. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка*, 2018. С. 123–125. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/11258/1/50Khilkovets.pdf>

8. Яцюта М. С. Вплив медіапростору на сучасну молодь та використання його у навчанні. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 68. Том 2. 2024. С. 257–259. URL: https://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2024/68/part_2/54.pdf

9. Ethic F. The filter bubble Eli Pariser. *Academia. edu* – Share research. URL: https://www.academia.edu/34426834/The_Filter_Bubble_Eli_Pariser

10. European broadcasting union response – global education coalition. Home – Global Education Coalition. URL: <https://globaleducationcoalition.unesco.org/members/details/156>

11. Pariser Eli. *The Filter Bubble*. New York : The Penguin Press, 2011. URL: https://www.academia.edu/34426834/The_Filter_Bubble_Eli_Pariser

12. Ross G. Guide. Media Guidelines: From the “Trauma Vortex” to the “Healing Vortex”. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 2005, 9(3–4), pp. 391–394. DOI: 10.1300/j146v09n03_09.